



ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים נ' עמוד א'

בגמ', ר"א רמי, כתיב זה שמי לעלם, וזה זכרי לדר דה. אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא אני באל"ף דל"ת.

[א]. ביום נישואיו של הגרע"א זצ"ל להרבנית בדיו"ר מרת גליקה ע"ה בת הנגיד ר' יצחק מרגליות מליסא. לא

יכול היה לבוא לליסא – שם התקיימה השמחה, דודו ורבו הג"ר בנימין וואלף אייגר זצ"ל שעמד בראש הישיבה בברסלאו שם למד רע"א, ולכך ערך בעיר מגוריו סעודה רבתי לרגל השמחה המרוחקת, בסעודה הסבו חכמים וגדולים, בין המשתתפים היו הג"ר יצחק יוסף תאומים זצ"ל אבד"ק ברסלאו, והג"ר ישעי' פיק זצ"ל [לפי שמותיהם המוזכרים בתוך האגרות דלהלן], בעת הסעודה דן המארח הג"ר וואלף זצ"ל עם המסובים "בשאלה שבאה מקרוב לידי" בכותב היום כך וכך לעומר, אם יצא ידי ספירה מדין כתיבה כדיבור [בקורות העיתים מובא שהגרע"א זצ"ל נישא בחודשי הקיץ של שנת תקמ"א, לכאורה לפי תשובה זו, הנישואין היו סמוך לחג השבועות, ויתכן שאף מיד אחרי ר"ח סיון לפני חג השבועות, שאז עדיין שאלה זו היתה נוגעת למעשה, ומתאימה עם השאלה שבאה "מקרוב"]. באגרת ברכה ששיגר הדוד לבן אחותו, הוא מספר על הסעודה שערך, ועל השאלה שעורר בה, על הג"ר ישעי' פיק זצ"ל שניסה לסתור את דבריו, ומסקנתו בתשובתו היא שכתובה לאו כדיבור דמי. התשובה מדפסה במלואה בשו"ת רע"א (ח"א, סי' כ"ט). הגרע"א זצ"ל (סי' ל') משיב לדודו, ובהקדם מודה לו על השמחה שערך בפומבי, אם כי מתפלא מדוע זכה לכך, אך לאחר מכן חולק על דבריו בעוז, ומכריע שכתובה כדיבור דמי.

בתו"ד שם, מקשה הגרע"א ע"ע, דאי אמרינן כתיבה כדיבור דמי, א"כ היאך סופרי סת"ם יכולין לכתוב, והלא הכתיבה היא בשם י-ה, והקריאה היא רק בשם א-ד, ואי כתיבה כדיבור, הרי שאף הקריאה היא בשם י-ה, והלא בגמ' מבואר להדיא "אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא". ומבאר הגרע"א, או שהאיסור לקרוא את השם ככתיבתו, הוא רק במשמיע לאזניו, וכתיבה אף שהיא כדיבור, אך אוזניו לא שומעות את הנאמר, ובכל מקום שבעי "השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיו", לא יהני כתיבה כדיבור. א"נ י"ל, דבעת שהסופר סת"ם כותב, יש לו היפוך כוונה שלא להיות כקורא, כי יודע שאינו נקרא השם כמו בכתיבתו, והיכא שיש לו בעת הכתיבה כוונה שלא יהיה קורא, לא הוי כדיבור. ואמנם מצאתי בשפת אמת (סוכה ה. בתוד"ה יו"ד ה"א) שפשוט ליה שכתובה ה' לאו כדיבור דמי, עיי"ש.

דודו הג"ר וואלף זצ"ל השיב לו על תשובתו (שם, סי' ל"א), ועל טענתו מסוגיין, כותב הג"ר וואלף שבוודאי ליכא ראייה, דהלא הכותב צריך לסדר בפיו בשעת הכתיבה, את המילה אותה כותב (יו"ד סי' רע"ד), ובוודאי קריאתו קודם הכתיבה אינה שם י-ה, וא"כ עושה מעשה דיבור היפך הכתיבה, ובהא בוודאי אין לומר שכתובה תהיה כדיבור, כשמדבר אחרת מכתובתו.

הגרע"א זצ"ל השיב לדודו (שם, סי' ל"ב) על דחיותיו, ועל מש"כ בענין זה שהכותב צריך לסדר בפיו, וא"כ דיבורו הוא הקובע ולא כתיבתו, משיג הגרע"א דאין מזה ראייה, דהכותב לא צריך בעצמו לומר את המילים שכותב, ויכול אחר העומד לצידו להקריא, והוא כותב, ואז הוא עצמו לא מדבר אחרת מכתובתו, וע"כ צריכים לטעמא של היפך כוונה, עיי"ש.

[ב]. במקום אחר (ח"א סי' ק"ב) בענין מצוה לקיים דברי המת, מחדש הגרע"א זצ"ל, דקיום מצוה לקיים דברי המת, הוא רק כשהמת צויה בפיו קודם מותו, או שכתב וצויה לקרוא זאת קודם מותו, דאז כתיבה כדיבור, אך היכן שכתב וחתם צוואתו שיקראו אותה לאחר מותו, ליכא מצוה לקיים דברי המת [באם לא השליש לכך], דאחרי מותו בוודאי ליכא למימר כתיבה כדיבור, דכבר אינו מדבר, עיי"ש. וכן הוא פשוט להרה"ק ממונקאטש זצ"ל (שו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' ס"ט), דמצוה לקיים דברי המת הוא רק כדיבור, ואף למ"ד כתיבה כדיבור, בצוואתו שנקראת לאחר מותו, ליכא בהא שום צד של מצוה לקיים דברי המת, ובכך מסביר היאך הנודע ביהודה עבר על צוואתו של הפני יהושע שלא להספידו, דהיה זה צוואה שנקראה אחרי הסתלקותו וליכא בהא מצוה לקיים דברי המת, עיי"ש [ואכן הגרע"א בצוואתו שלא יספידוהו ואי כתיבת תוארים בחייו, כותב שכבר צויה בפיו לח"ק דפוזנא, וחזר על זה בכתיבה], וא"כ לכל השיטות, לא יהיה בצוואה כתובה דין של מצוה לקיים דברי המת.

[ג]. עוד נפק"מ להלכה מלבד כל הנפקות האמורים בתשובות הנ"ל, כתב בספר תתן אמת יעקב (עמוד רס"א) במחלוקת שבין הג"ר ישראל יעקב פיישר זצ"ל לילחט"א הגר"ח קנייבסקי שליט"א, במי שכותב דבר שקר, אי נחשב שדיבר שקר, עיי"ש שאולי יש לחלק. להרחבת אמרים בסוגיא זו של כתיבה כדיבור, מלבד המראי מקומות הנ"ל עיי' בשו"ת חות יאיר (סי' קצ"ד) בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קנ"ו) שו"ת שב יעקב (ח"א סי' מ"ט וח"ב אה"ע סי' מ"א), שו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סי' ס"ו) שו"ת ברית אברהם (יו"ד סי' נ"ט) שו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ר"כ ור"כ"ז), שו"ת ר"ש אייגר (יו"ד סי' א'), שו"ת כתב סופר (יו"ד סי' ק"ו) שו"ת חי' הרי"ם (יו"ד סי' י"ג וי"ד) תשו' דברי חיים (יו"ד סי' א'), שו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' ב'), שדי חמד (מערכת א' פאה"ש כלל קל"ט, ומערכת כ' כלל מ"ז) תשו' מהרש"ם (או"ח ח"א סי' ס'), שו"ת אבני נזר (או"ח סי' תקי"א), ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' ק"ה), שו"ת עמק שאלה (יו"ד סי' ז') כלי חמדה (פורים, סי' ל"ט), וחזונו שליט"א בספרו אבני שוהם (ספירת העומר, סי' כ"ז) הביא עוד הרבה מראי מקומות שלא הבאתי לעיל, עיי"ש, וד"ת עשירים במק"א.



ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פרק מקום שנהגו

ברש"י, שלא לעשות, כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו, ושחיטת הפסח, ותקון מצה לצורך הלילה, וכו'.

[ד]. כתב המגיד משנה (פ"ה מיו"ט הי"ז) "כתב רבינו (רמב"ם שם, י"ה) שאיסור המלאכה בערבי פסחים מחצות ולמעלה הוא מפני החגיגה ושחיטת הקרבן, והטעם הזה מבואר בירושלמי שאמרו אינו בדין שתהא עסוק במלאכה וקרנך קרב. ובזמן הזה גם כן אסור שאע"פ שבטל הטעם לא בטלה גזרה. ורש"י ז"ל פירש הטעם מפני שיש לו לטרוח בצרכי מצה ומרור מה שאין כן בשאר ערבי יום טוב. וקשה לי א"כ ערב הסוכות נמי הרי יש לו לטרוח בסוכתו אלא ודאי טעם הירושלמי עיקר". **והלחם משנה** כתב (שם) דשאני ערב פסח דאיכא אפיית מצות מצוה בערב פסח מחצות היום דווקא.

וביאור הלח"מ הוא כדכתב הפני יהושע בסוגיין ליישב פי' רש"י, וז"ל: "הקשה הרב המגיד (פ"ה מהל' יו"ט הי"ה) דא"כ ערב סוכות נמי טרוד בעשיית סוכה. ומשום הכי מפרש כמ"ש התוס' בשם הירושלמי דטעמא משום הקרבת הפסח. ובאמת משום הא לא איריא, דנראה דרש"י בעצמו נזהר מזה וכתב לשון דשמה ישכח וזה לא שייך אלא לענין ביעור חמץ שאינו אלא לשעה קלה, וכן בשחיטת הפסח דיש בני אדם שנמנין על פסחין של אחרים וזה לשעה עומדת, וכן בתקון מצה לצורך הלילה ומשום הכי בכל הני איכא למיחש שאם יהא טרוד במלאכה גמורה יבוא לידי שכחה, משא"כ בעשיית סוכה היא ג"כ מלאכה גמורה ואדבא דרכו להתעסק בהן בימים שבין יוה"כ לסוכות כדאיתא במדרש ולקחתם לכם ובפוסקים משו"ה ליכא למיחש שמא ישכח וכמוש"כ התוס' יו"ט עיין שם".

והביאם הפרי חדש (ר"ס תס"ה) וכתב: "ולי נראה שיפה כיון המגיד משנה, משום דבסוף פרק אותו ואת בנו (הולין פ"ג.) אמתניתין דארבעה פרקים בשנה כו' כתבו בתוספות (ד"ה וכדברי) דהא דלא חשיב הכא עיו"ט ראשון של חג, **אומר ר"ת משום דכולי עלמא טרידי בסוכה ולולב ואין להם פנאי להרבות בשחיטה כל כך**, ע"כ. וכן כתבו בפרק קמא דע"ז (ה: ד"ה ערב), ולכן עיקר כמו שכתבו שאר המפרשים והרמב"ם (שם) והסמ"ג (לאוין ע"ה) דהיינו טעמא דמחמירין בערב פסח טפי משאר ערבי ימים טובים מפני שיש בו קרבן חגיגה ופסח כדאיתא בירושלמי".

יש להסמיק לדברי התויו"ט והפנ"ט מש"כ **האבני נזר** (או"ה ס' תנ"ט) דבחל שבת בין יו"כ"פ לסוכות חייב לעשות הסוכה **קודם השבת** משום אין מעבירין על המצוות, כי בשבת אסור בעשיית מלאכה, ורמי עליה ממוצאי יו"כ"פ מצוה לבנות סוכה. ואף שתלמידו החלקת יואב מקשה עליו בזה, האבני נזר עמד על שיטתו כמבואר שם, עיי"ש, וא"כ בוודאי לא יכלו לגזור איסור מלאכה בערב סוכות מחמת חובת בניית הסוכה, דהלא איסור זה לא יהיה בכל שנה, דכשחל שבת בין יו"כ"פ לסוכות, הסוכה כבר צריכה להיות עומדת קודם ערב חג הסוכות.

[ה]. והנה אף שבעוה"ר אין לנו כעת קרבן פסח, אך כתבו הראשונים דא"א לבטל הגזרה, וע"כ יש נפק"מ רבה לדינא בחל ליל פסח במוצש"ק [כהאי שתא], אי יש איסור מלאכה **ביום שישי י"ג ניסן**, דלירושלמי שטעם הגזירה הוא רק משום הקרבן, וקרנך פסח הוקרב בשבת קודש, ולכך לא היה איסור מלאכה ביום שישי שקדם לו. אך לרש"י שהטעם הוא לא רק משום קרבן פסח, אלא אף משום ביעור החמץ ואפיית המצות ושאר טרדות החג, י"ל שבזה הוא טרוד אף ביום שישי וא"כ הגזירה היתה אף בשנה שכזו. וכתב **הביאור הלכה** (ר"ס תס"ה) להקל ביום שישי י"ג ניסן, מטעמא דכל הפוסקים תפסו טעמא דהירושלמי שהוא רק משום קרבן פסח, ולא משום שאר הכנות היו"ט, וע"כ ס"ל דאין להחמיר באיסור עשיית מלאכה.

אמנם מצויין אצלי בהג"ה, דיש לעיין **בש"ך** (יו"ד ס' פ"ב סק"א) שנקט בפשיטות בסוגיין **טעמא דרש"י בלבד**, עיי"ש.

דף נ' עמוד ב'

בגמ', בשלמא שכר מתורגמנין משום דמיחזי כשכר שבת.

[ו]. והקשה **השפת אמת** "קשה אמאי לא הוי באמת שכר שבת". **ומהר"ם חלאווה** פירש: "אבל לא מצי למיסר עליה כיון דאיכא נמי ימי חול לפעמים דמתרגם. ומ"מ אסור הוא דרובא לשבתות הן". והשפ"א עצמו מבאר "ואפשר לומר, משום דהמתרגמין גם בחול היו מתרגמין אלא דרוב עם באין בשבת לשמוע, וגם מסתמא תשלומי הציבור להמתרגמנין הם הבאין בשבת לשמוע הדרשה כי התלמידים השומעין גם בחול הם אין נותנין שכר לכך ליכא איסורא, כיון שלוקחין שכר גם עבור מה שמתרגמין בחול ושכר שבת בהבלעה שרי, אלא דמחזי כשכר שבת כיון שמקבלין השכר מאותם שאינם שומעין בחול".

וכבר העיר בזה **הבית יוסף** (או"ה ס' תקפ"ה) וכתב: "אלא ודאי דליתיה איסורא כלל, אפילו בדרבנן, וכן משמע [וכו'] דת"ר ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה לעולם וחד מינייהו שכר מתורגמנין, מפרש טעמא משום דמיחזי כשכר שבת. ואם איתא דהוה שום צד איסור בדבר, לא הוה ליה למימר אין בהם סימן ברכה, דמשמע דלית בהו איסורא, אלא שאין רואין סימן ברכה. ועוד משמע שהיה דרכם לשכור מתורגמנין בשבתות ויו"ט להשמיע הדרשה לרבים, וטעמא בדפרישית, **כיון שאינו שוכר אותו בשבת עצמה**, אלא מערב שבת שוכר אותו, שאין איסור בדבר, אלא שיש



ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

לחוש לכתחלה היכא דאפשר, ובמקום מצוה לא חששו כלל. וזהו דעת הר"י שמואל שכתב דאין איסור, דהא נותנין שכר לקיים המצוה, כלומר כיון דאין איסור בדבר כלל, אלא חששא בעלמא".

[ז]. ובעניי יש להבין את דברי מאור עינינו השפת אמת, דמשמע מדבריו דלא כב"י, דאילו היה שכר דרשת שבת בלבד, היה איסור גמור, והנה אי' **ביושלמי** (סוכה פ"ה, ה"א) "דלמא, רבי לוי ויהודה בר נחמן הוון נסבין תרתין סילעין מיעול מצמתא קהלא קומי רבי יוחנן, עאל רבי לוי ודרש [וכו'] עאל רבי יוחנן ודרש [ומפרש הקרבן העדה ד"ה נסבין: "היו מקבלין שני סלעים בכל שבת לדרוש להקהל קודם שיבוא ר' יוחנן לבית המדרש שלא ילכו להם, אי נמי מפני כבוד הצבור". והפני משה ד"ה מיעול מצמתא קהלא מפרש: "להכניס ולאסוף קהלות הרבים לפני ר' יוחנן, והוא נתן רשות לאיזה שירצה לדרוש להם בשבת, ואלו היו נוטלין שני סלעין בשכרן לאסוף האנשים], בשבתא חורייתא אמר ר' לוי ליהודה בר נחמן סב לך אילין תרתין סילעיא ועול מצמתא קהלא קומי ר' יוחנן". [ופ' הקרבן העדה ד"ה בשבתא חורייתא: "לשבת אחרת שהיה שבת של יודא בר נחמן לדרוש, אמר ליה ר' לוי שיקח הוא השני הסלעים, רק ימחול לו לדרוש גם היום קודם שיבוא ר' יוחנן"]. וכן הוא במדרש רבה (ב"ר צ"ה, י"א) בשינוי לשון קצת.

וקצת קשה לומר דהכוונה בשבתא – היינו כל השבוע כפי' השפ"א, ודלא כהקרבן העדה והפני משה שפירשו שהוא ביום השבת, דלשון "פרקא" הם דרשות שהתקיימו דווקא **ביום השבת וביום טוב**, כמבואר בשבת (קט"ו). במשנה ובין שאין קורין בהן, ופרש"י (ד"ה בין שאין קורין בהן) "כגון כתובים ורבנו הלוי אמר [וכו'] מדקתני טעמא משום ביטול בית המדרש דמשכא ליבא, **ובשבת היו דורשין דרשות לבעלי בתים שעסקין במלאכתם כל ימות החול, ובתוך הדרשה היו מורין להן הלכות איסור והיתר**". [וכן בחולין (ט"ו). "וכי דריש [רב] בפירקא, דריש כר' יהודה משום עמי הארץ" ופרש"י (ד"ה בפירקא) "**ביום השבת** ברבים היה שונה משנה זו ביום הדרשה", וכן בחגיגה (ג). מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום [וכו'] שבת של מי היתה, ופרש"י (ד"ה להקביל פניו) "יום טוב היה שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים". ובביצה (ד'). "רב לא מוקי עליה אמורא מיומא טבא לחבריה", ופרש"י (ד"ה רב לא מוקי) "לא היה מעמיד מתורגמן לפניו לדרוש דרשה לרבים" (על כריתות ו:). ומשמע שהוא לא נהג כן, אבל חכמים אחרים היו מעמידים תורגמן מפני שהיו דורשים ברבים ביום טוב. ויש לעיין בזה להלכה.

בגמ', וקוצצי אילנות טובות וכו' אינו רואה סימן ברכה לעולם. מ"ט דתהו ביה אינשי.

[ח]. **החיד"א** (שו"ת חיים שאל סי' כ"ג) נשאל דהרי בלאו כיה יש בזה איסור בל תשחית אילנות שהוא אסור מדאורייתא, ועוד דיש בזה גם סכנה וכדאיתא (ב"ק צ"א): לא שכיב שבחת ברי אלא דקץ תאנתו בלא זמנה. והשיב דבפסקי תוס' (פסחים קל"ב) איתא דהא דקוצצי אילנות דהכא, באילנות סרק איירי.

אלא דהחיד"א העיר בלשון "אילנות טובות" דחוק לפרשו באילן סרק, וכדמשמע בלשון הברכה שלא חיסר בעולמו דבר וברא בו בריות טובות ואילנות טובות, וכן נראה במכות (כב). ע"ש, וגם המהרש"א כאן פירש דבאילן עושה פירות איירי, וע"כ כתב החיד"א דהאיסור והסכנה הם **בשעת קציצה**, וקאמר הכא דגם **בשעת המכירה** אינו רואה סימן ברכה משום דתהו ביה אינשי.

ובאמת, שבהכרח צ"ל שהפסקי תוספות לא גרסו בגמ' אילנות טובות, דהא מבואר להדיא בברכות (מ"ג): הרואה אלני דמלבלבי בימי ניסן אומר ברוך כו' ואילנות טובות וכו'. הרי שאילנות טובות קאי אאילנות עושי פרי דמלבלבי, ולא על אילן סרק, ואם הם פירשו אילן סרק, לא היתה גירסתם אילנות טובות.

[ט]. והנה **הערן לנר** (שו"ת בנין ציון סי' ס"א) העלה להלכה, דהיכא שיש לו הפסד מקום לבנות בית, או שיכול להרויח ממון מענפי העץ, ליכא איסור קציצת עץ פרי, עיי"ש בארוכה, אך מסיים דליכא סימן ברכה, ואולי זה הכוונה בסוגיון, דאף היכא שליכא איסורא, ובמילא אף ליכא סכנה כמבואר שם, עדיין סימן ברכה לא יהיה בזה.

עוד ביאור כתב **הגרי"ח זוננפלד** צ"ל (תורת חיים סי' ע"ט), דאף במקומות ששרי, אך מי שקובע מלאכתו ופרנסתו להתפרנס מקציצת אילנות, הוא אינו רואה סימן ברכה במלאכתו, וז"ל: "והנלע"ד דבאילני מאכל הגם דמותר לצורך מקומו כמו שהעלו הפוסקים או מעולה בדמיו לדינא דהש"ס (ב"ק צ"א): היינו אם צריך ליה לשעתו, אבל לקבוע מסחרו באילנות כיוצא באלו לשם רווח, נהי דבבל תשחית אינו עובר כיון דאין כוונתו להשחית וגם מעולה בעצם בדמיו, מ"מ כיון דהבטיחו חכמים שאינו רואה סימן ברכה ויפסיד כנגד זה במקום אחר שוב אינו ראוי לעשות כן, ואפשר דמזה הכרח בפסקי תוס' דאיירי באילני סרק, דבאילן מאכל כיון דאינו רואה סימן ברכה ס"ל דשוב גם סכנתא איכא וגם הוי איסורא, ומדכיל ליה התנא בהדי אידך דתגרי סימטא וכד' דבהו דררא דאיסורא ליכא, לכך לא ניחא ליה לפרש באילני מאכל כי אם באילני סרק, ועיין פסחים דף נ"ב ע"ב ר' אילעי קץ כפנייתא דשביעית ומוקי לה בדניסחני ומעשה רב, דבהו דררא דאיסורא ליכא".